

Historisk arkeologi i det forna Östsverige

Georg Haggrén

Historical Archaeology in the former Eastern Sweden. For 600 years, beginning from about 1200, Finland was part of Sweden. This means that a great part of the history of Finland is also part of the history of Sweden. This shared past of Finland and Sweden forms the most important frame of reference for understanding ancient monuments and sites in Finland dating to the Middle Ages and early modern era.

The trends in historical archaeology in Finland have often followed those in Sweden. Especially is this the case when speaking about medieval archaeology. Medieval castles, towns and rural settlements like single farms, hamlets, villages and manors in Finland are closely related to those in Sweden.

Until the late twentieth century historical archaeological research in Finland focused on medieval monuments or in rare cases in some spectacular early modern sites. A systematic research of sites like deserted medieval hamlets, which seldom are clearly visible on the ground, began first in the early twenty first century. At the same time the research of early modern sites has grown. In a short period of time widespread interest in historical archaeology has grown.

In Finland archaeology is taught at the universities of Helsinki, Oulu and Turku. Each of them has their own traditions different from those of the others. A rising interest in historical archaeology common for all these universities, is more and more visible in all of them.

Från 1200-talet till början av 1800-talet var Finland en del av Sverige. När Sverige under 1200-talet blev ett rike var Finland med. När kronan under medeltiden byggde ett nätverk av murade förvaltningscentra, krono-slott, sträckte sig kedjan av dessa

borgar naturligtvis ända till Finland. När Gustav Vasa på 1540- och 1550-talen organiserade sin fogdeförvaltning sträckte den också sig över Finland. På samma sätt under förra delen av 1600-talet då Gustav II Adolf och Axel Oxenstierna organiserade en

modern centralförvaltning i riket, var Finland med. Detsamma gäller när antikvitetsplakatet publicerades 1666 och antikvitetskollegiet grundades året efter. När 1700-tals geografer som Eric Tuneld och Daniel Diurberg skrev sina topografiska handböcker över Sverige var Finland med. En hel del adelsmän, borgare och även bönder hade så livliga kontakter över Bottenviken att de kände sig hemmastadda oavsett på vilken strand de befann sig. Naturligtvis syns denna gemensamma historia även i den historiska arkeologin i de båda länderna.

Både lokal- och centralförvaltning i Finland byggdes upp och fungerade på samma sätt som i Sverige; Finland utgjorde ju den östra rikshalvan. Allt detta förändrades efter freden i Fredrikshamn år 1809. Eller förändrades det verkligen? Det tog över ett halvt sekel innan majoriteten av de offentliga handlingarna skrevs på finska i stället för på svenska, och ännu idag är svenska officiellt språk i Finland. Hela samhället med dess institutioner vilar på traditioner från den svenska tiden, såsom gårdar, byar, socknar, städer och bruk. Den gamla länsförvaltningen från 1634 avskaffades först i början av 2000-talet och ännu idag utgör 1734-års lag, grunden till lagstiftningen i både Finland och Sverige. När fornminneslagen i Finland stiftades 1883, och förnyades 1963, följdes svenska exempel. Inte undra på att även den historisk-arkeologiska forskningshistoriken i Finland, är intimt förknippad med den svenska.

För att få en riksomfattande bild av en 600 år lång period med början omkring år 1200 bör forskare på ömse sida Östersjön, lyfta blicken och undersöka spåren av det förflutna i Finland såväl som i Sverige, i likhet med Henrik Klackenbergs och Christian Lovéns arbeten (jfr Klackenberg 1992; Lovén 1996). Detta för att undvika anakronistiska föreställningar orsakade av sentida gränsdragningar. Mot denna bakgrund ska jag i denna artikel försöka ge en översikt över den historiska arkeologin i Finland.

En gemensam början: monument som forskningsobjekt

Det antikvariska intresset väcktes redan på 1600-talet, men först under senare delen av 1800-talet började man forska i medeltida fornminnen med arkeologins metoder. Redan innan dess, under förra delen av 1800-talet syntes intresset för medeltiden i ruinromantiska bilder föreställande till exempel medeltida borgruiner i Kastelholm, Kustö eller Raseborg. På 1860- och 1870-talen inleddes de första utgrävningarna i borg- och klosterruiner. Utgrävningarna av ruinerna av Kustö biskopsborg och i Nådendals kloster leddes av Reinhold Hausen, som hade disputerat på en avhandling om Kustö redan 1881. Idag är Hausen mest känd för sina insatser i publiceringen av praktiskt taget alla skriftliga källor från Finlands medeltid. (Hausen 1881, 1883; Orrman, red. 2000.)

Museiverkets föregångare: *Den arkeologiska kommissionen*, grundades 1885. Medeltida monument som borgar och stenkyrkor var prioriterade i dess verksamhetsprogram. Redan i slutet av 1800-talet hann kommissionen börja med restaureringsarbeten på flera slott och borgruiner. (Härö 1984, s. 131–141.) Ända till 1990-talet var medeltidsarkeologin i Finland dominerad av borgforskning. Juhani Rinne skrev sin avhandling om medeltida borgkullar (1914). Vad gäller fornborgar/borgkullar följdes han av Jukka Luoto (1984) och på sätt och vis även av Jussi-Pekka Taavitsainen (1990). Taavitsainen poängterade att kontinuiteten på fornborgar ofta fortsatte ända till tidig medeltid.

Stora restaureringsarbeten på kronans slott har resulterat i Carl-Jacob Gardbergs (1959), Knut Dra-

kes (1968) och Kari Uotilas (1998) avhandlingar. Även i dag får konferensserien *Castella Maris Baltici* tacka ovan nämnda borgforskare, och framförallt Drake, för sin uppkomst i början 1990-talet. Det är värt att notera att grundandet av Medeltidsarkeologiska sällskapet i Finland (SKAS rf) år 1990 är en biprodukt av den första *Castella*-konferensen som organiserades 1991 (jfr Drake red. 1993). En gedigen översikt över samtliga medeltida borgar i Finland fick man först då Christian Lovén publicerade sin avhandling om borgar i det medeltida Sverige (Lovén 1996).

Borgar och slott delar sin monumentalitet med de medeltida stenkyrkorna. Under 1900-talet restaurerades de flesta medeltida kyrkorna i Finland. Under åren publicerades en stor mängd artiklar men en ge-

Figur 1. Åbo slott.

Figur 2. Pälkäne kyrkoruin.

digen sammanfattning skrevs först 1994 med Markus Hiekkansens avhandling "The Stone Churches in the Medieval Diocese of Turku". Sedan dess har Hiekkanen utvecklat sin analys (t.ex. Hiekkanen 2007). Med undantag för kyrkorna på Åland är stenkyrkorna i Finland relativt sena. Praktiskt taget alla stenkyrkor på fastlandet är tidigast från 1400- eller 1500-talet. Hiekkansens avhandling väckte debatt om dateringar, särskilt av Ålands kyrkor (jfr Ringbom 2010). Även klostren kan räknas som monumentala och utgjort traditionella forskningsmål för medeltidsarkeologer. Vid alla sex kloster och konvent genomfördes tidigt arkeologiska undersökningar (se Hiekkanen 1993). På 2000-talet har dessa utgrävningar fortsatt bland annat i birgittinerklostret i

Nådendal (Uotila red. 2011).

Den första domkyrkan i Åbo stift låg i Koroin, lite uppströms från blivande Åbo stad där också den senmedeltida katedralen är belägen. Med undantag av ett möjligen halvfärdigt kor i sten var Koroin domen av trä, men på näset, i kyrkans omgivning påträffas rester av stenbyggnader. Området undersöktes 1898–1902, men en grundlig analys av materialet dröjde ända till 2018 (Harjula et al. 2018).

Nyare kyrkoforskning har mer och mer börjat omfatta även lämningar av träkyrkor med deras begravningsplatser. Efter kyrkbranden i Karlö utanför Uleåborg undersöktes den senmedeltida kyrkoplatsen på 1980-talet (Paavola 1988). I Kauskila i Lapvesi socken i Södra Karelen har man grävt en

Figur 3. Käkars franciskanerkonvent under utgrävningen 1996.

Figur 4. Korois utanför Åbo stad som syns i bildens bakgrund.

medeltida kyrkoruin medgravgård som varit i bruk redan under järnålder (Laakso 2011). Ett spännande exempel av nyare utgrävningar är kapellet och gravgården i Gamla Hamina i Ijo i norra Österbotten

(Kallio-Seppä et al. 2011). Helt nyligen hittades en tidigare okänd kyrkoplats med kontinuitet från järnåldern i Ristimäki i Ravattula utanför Åbo. Enligt utgrävningsresultat har där funnit ett litet kapell som har

använts från slutet av 1100-talet till förra delen av 1200-talet (Ruohonen 2013).

Under nästan hela 1900-talet koncentrerades historisk arkeologi i Finland på monument. Vad gäller forskningsintresset fick till och med städerna nöja sig med en undanskynd roll. En stor förändring skedde dock på 1980- och 1990-talen. Så småningom började man – arkeologerna inräknade – betrakta lämningar från medeltiden och senare århundraden som fornlämningar eller åtminstone som tentativa fornminnen. Mot slutet av 1900-talet började enstaka arkeologer specialisera sig i medeltidsarkeologi även om det inte fanns någon undervisning i ämnet.

På 2000-talet har först medeltidsarkeologi och snart även en mer allmän historisk arkeologi expanderat i Finland. Detta märks också vid alla tre universitet där man undervisar arkeologi. I denna artikel försöker jag erbjuda en översikt med en närmare fokusering till forskningsinsatser i tre olika teman: urban arkeologi i Åbo, medeltida bytomter i Västra Nyland och borgforskning kring Raseborg. Mot slutet ska vi ta en titt på arkeologisk forskning vid de finska universiteten.

Stadsarkeologi i en av rikets största städer

Under medeltiden fanns det endast sex städer i Finland. Åbo var en av de största i hela riket men de andra finska städerna var mycket små.

Det arkeologiska intresset för det medeltida Åbo väcktes redan vid sekelskiftet 1900, men efter några års verksamhet av dokumentation och fyndinsamling, tynade entusiasmen. Med ett par undantag var den stadsarkeologiska verksamheten i Åbo länge anspråkslös och i resten av Finlands medeltida städer spelade arkeologin en ännu mindre roll. Ett viktigt undantag utgjordes av Niilo Valonens insatser på 1950-talet då han övervakade schaktningar och dokumenterade avloppsdiken i Åbo (Valonen 1958). Läget började förändras på 1970-, och framförallt på 1980-talen, då exploateringsutgrävningar utfördes bland annat i Mätäjärvikvarteret, på Helgeandstomten och kring Gamla Stortorget.

Intresset för de medeltida städerna och deras arkeologiska potential i Sverige växte på 1960- och 1970-talen. Snart var det dags att försöka skaffa en helhetsbild över alla dessa städer. År 1976 startades projekt Medeltidsstaden och inom en 15-årsperiod inventerades samtliga medeltidsstäder och det stora flertalet rapporterades (Andersson 1990). Snart bestämde man i Finland att följa detta exempel. Mellan åren 1981 och 1988 utkom fyra rapporter (Borgå, Nådendal, Raumo, Åbo) som utgjorde ett slags systemserie till de svenska rapporterna (Hiekkanen 1981, 1983, 1988; Pihlman & Kostet 1986). Helsingfors stadsmuseum publicerade en motsvarande rapport om Helsingfors Gammelstad (Heikkinen 1989). Gustav Vasa hade lå-

tit grunda staden 1550 men redan 1640 flyttades den till ett nytt ställe. I slutet av 1990-talet lät Museiverket inventera också de stormaktstida städerna. Under åren 2000–2003 blev femton rapporter huvudsakligen författade av Teemu Mökkönen färdiga (Niukkanen 2004).

Man skulle ha kunnat tänka att de stadsarkeologiska rapporterna snart skulle ha följts av ett stort antal utgrävningar i stadskärnorna. Så blev det dock inte men städernas underjordiska kulturarv var nu kartlagt. Ett undantag utgjordes av Helsingfors Gammelstad där stadsmuseet hade stora utgrävningar under 1990-talet. De har följts av omfattande utgrävningar i Nya Helsingfors men någon sammanfattning har ännu inte gjorts. Under årens lopp har det också på andra håll blivit fler och fler utgrävningar. Framförallt i norra Finland men också i Åbo har resultaten av dessa fältarbeten omvandlats till akademiska avhandlingar (t.ex. Kallio-Seppä 2013; Seppänen 2012; Ylimaunu 2007).

Stadsarkeologins nystart i Åbo ägde rum under 1970-talet och 1980-talet, men det var först på 1990-talet som de riktigt stora utgrävningarna genomfördes. Åren 1994–1995 var en privat konststiftelse på väg att bygga ett nytt museum för modern konst. Under byggarbeten påträffades rester av den medeltida staden. På museitomten hittades flera välbevarade källarum och ett rikt fyndmaterial. Med Medeltidsmuseum i Stockholm som

förebild valde stiftelsen att grunda ett museum med inriktning mot medeltid på platsen. Sedan dess har Aboa Vetus & Ars Nova-museer årligen fortsatt småskaliga utgrävningar på museitomten. I Aboa Vetus kan man nu med egna ögon beskåda resterna av den medeltida stenstad som i september 1827 hade blivit lågornas rov. Efter branden var flera dussin gamla stenhus från svenska tiden i så dåligt skick att de fick rivs

År 1998 stötte man också på den medeltida träbebyggelsen i Mätjärvikvarteret i Åbo. På plats för ett nybygge hittades välbevarade huslämningar med ett enormt fyndmaterial. I de mäktiga och fuktiga kulturlagren hade tusentals läder- och träföremål bevarats. I praktiken blev utgrävningen oerhört krävande och en stor del av detta material är fortfarande inte konserverat. Arbetet pågår kontinuerligt och som resultat av konservatorernas insatser, upptäcks nya välbevarade föremål årligen.

Efter 1990-talets stora utgrävningar var tiden mogen för en artikelsamling om det medeltida Åbo (Seppänen red. 2003). Arkeologiska upptäckter från stadens förflutna väckte intresse både bland den stora allmänheten och stadens beslutfattare. Enligt en akademisk tradition räknar Åbo stad sin historia från år 1229. Stadens styrelse bestämde att fira den ”775 år långa historien” med ett arkeologiskt projekt ”Det tidiga Åbo”. Under tre säsonger (2005–2007) utförde landskapsmu-

Figur 5. Åbo Akademis tomt under utgrävningen i 1998.

seet utgrävningar kring domkyrkan. Området hade varit antingen park, torg eller gator sedan Åbo brand

1827 och därför hade inga utgrävningar ägt rum här. Något överraskande hittades inga spår av stadsbe-

Figur 6. Katedralskolan i Åbo under utgrävningen 2017.

byggelse äldre än domkyrkan från år 1300. De understa kulturlagren som kom fram bestod av tidigmedeltida fornlåkrar (Pihlman 2010).

Den omfattande arkeologiska utgrävningsverksamheten i Åbo har analyserats av flera forskare som har försökt datera stadens tidiga historia. Markus Hiekkanen (2003), Jussi-Pekka Taavitsainen (2008), Aki Pihlman (2010) och senast Liisa Seppänen (2016) har publicerat varsin analys av stadens tidiga historia. Alla är ense om att spår av urban bebyggelse tidigare än år 1300 är nästan obefintlig men efter mitten av 1300-talet växte staden snabbt. Före 2000-talet ansågs det att den äldsta bebyggelsen skulle ha funnits kring domkyrkan men nya utgrävningar vederlade detta. Förläggningen anses den äldsta bebyggelsen ha sträckt

sig från Stortorget till Aboa Vetus & Ars Nova Museets område. En liten ”laboratorieutgrävning” inne i museet år 2010, visade spår av aktiviteter från andra hälften av 1200-talet men det är oklart om det rört sig om urban bebyggelse (Oinonen et al. 2013).

Under de senaste åren har stora utgrävningar fortsatt i Åbo. Under 2017 och 2018 renoverades Katedralskolan mitt i den medeltida stadskärnan. Under skolans gymnastiksal framkom mycket välbevarade ruiner av ett stenhus. Denna utgrävning leddes av Kari Uotila som har sedan 1980-talet analyserat framgrävda stenhus och -källare i staden. Vid Stortorget och i Aboa Vetus & Ars Nova -museets område har han under årens lopp lyckats datera de flesta medeltida huskropp-

Figur 7. Salutorget i Åbo 2018. I mitten syns en välbevarad gatubeläggning från tidigt 1800-tal.

parna (Uotila 2002, 2009). Katedralskolan ligger mellan dessa två områden och vi kan vänta en mer detaljerad bild av hur det senmedeltida och tidigmoderna stenhusbygandet såg ut i framtiden.

År 2018 företogs den hittills största utgrävningen i Åbo. Enligt planerna ska man bygga parkeringshallar under Salutorget strax utanför det medeltida stadsbebyggelsen. Majoriteten av torget, eller en hektars område, blev utgrävt av Kari Uotila med Muuritutkimus AB. Här hittade man ett stort antal ovanligt välbevarade stadstomter från tiden cirka 1650–1827. Tomterna låg längs två stenlagda gator som under nästan 200 år varit gömda under det moderna torget. Finlands hittills största stadsutgrävning befinner sig nu i rapportskedet.

Den medeltida landsbygden blir aktuell

Frälsets befästa hus har undersökts sedan början av 1900-talet. Som monument var privata stenhus jämförbara med kronans borgar. Ett nytt intresse för sätesgårdar väcktes emellertid på 1980- och 1990-talen. Det resulterade i utgrävningar i Laukko i Vesilax och Judickala i Säxmäki i Birkaland samt på flera herrgårdar i Bjärnä socken i Egentliga Finland (Niukkanen red 1996; Uotila red. 2000). Nu grävdes inte bara stenhus utan också på sätesgårdstomterna.

Intresset för medeltida byar och bytomter i Finland väcktes förhållandevis sent. Detta gäller framförallt i södra Finland. I norra Österbotten, i Kemi älvdal och Tor-

Figur 8. Gravgården på Finnå bytomt i Esbo 2006.

nedalen, började man med arkeologisk landsbygdsforskning redan på 1970-talet. Den här pionjärforskningen genomfördes ofta i samarbete med svenska kollegor som i Tornedalsprojektet. (se t.ex. Julku & Satokangas 1988; Koivunen 1977).

I Sverige hade, fram till mitten av 1990-talet, fler än 500 undersökningar av medeltida bytomter genomförts (jfr Ersgård & Hållans 1996). I Finland var förhållandena annorlunda och ända till millennieskiftet var det något oklart om medeltida bytomter överhuvudtaget skulle betraktas som fornlämningar. Problemet diskuterades vid ett bebyggelsearkeologiskt seminarium i Tammerfors 2000 med resultatet att man blev ense om bytomternas antikvariska och vetenskapliga värde. Samma år höll profes-

sor Hans Andersson ett föredrag om landsbygdsforskning i Sverige i samband med Finlands Medeltidsarkeologiska sällskaps tioårsjubileet (Andersson 2000). Anderssons erfarenheter från den svenska sidan sågs som mycket uppmuntrande.

Esbo stadsmuseum hade emellertid redan året innan inlett systematiska inventeringar av medeltida *bybackar* som bytomterna tidigare kallades (jfr Lindholm 1999). Resultaten var lovande och tack vare inventeringen fick man möjligheten till räddningsutgrävningar på bytomten i Köklax 2002–2003. Där framkom en stor mängd husgrunder från 1200-talet och framåt (Haggrén 2005). Samtidigt grävdes en annan bytomt i Gubbacka i Vanda, där man hittade fundament med välbevarade stensyllar från 1400-

och 1500-talen (Suhonen 2005). I Finnå i Esbo var själva bytomten helt förstört men i dess utkant hittades en senmedeltida bygravgård (Haggrén 2008, s. 45–46; Rosendahl 2011, s. 195–197). Tillsammans visade utgrävningarna i Finnå, Gubbacka och Köklax den arkeologiska potentialen i de medeltida bytomterna.

Systematiska inventeringar fortsatte i Västra Nyland och huvudstadsregionen. I motsats till den tidigare rådande uppfattningen lyckades projekten ”Vårt maritima arv”, ”Västra Nyland under järnåldern och medeltiden” och ”SEAS Settlements and Economies around the Sea” visa att landskapet Nyland inte var helt obebott under yngre järnålder. Genom inventeringar lokaliserades ett antal mer eller mindre välbevarade bytomter. Dessutom hittades en del material från järnåldern (Haggrén 2011). Fyndmaterialet har under 2010-talet utvidgats tack vare metalldektoranvändarnas insatser. Med systematisk paleobotanisk forskning har Teija Alenius lyckats visa markanvändningens utveckling på Finlands sydkust. Genom pollenanalyser var det möjligt att följa odlingsspår och visa på att en snabbt ökande aktivitet ägde rum från och med cirka år 1000, men detta skedde redan tidigare på vissa håll i skärgården (Alenius 2011).

Under projektet *Vårt Maritima Arv* genomfördes utgrävningar i Hangö by på Finlands sydspets. Ursprungligen låg byn bredvid en vik-

tig naturhamn kallad Kapellhamn. I närheten av hamnen lyckades man 2006 att lokalisera en medeltida gravgård. Fältarbeten koncentrerades dock på själva bytomten, där man grävde under flera säsonger mellan 2003 och 2009. Utgrävningarna resulterade i fynd och dokumentation av medeltida husgrunder, ett rikt fyndmaterial, samt en liten fornåker som hade odlats under 1200–1300-talen. Byn ligger nära havet och fiskarböndernas i Hangö, maritima resursutnyttjande, syns även i fyndmaterialet, inte minst vad gäller de osteologiska fynden. (Jansson et al. 2010).

På grund av inventeringarnas resultat startade arkeologerna vid Esbo stadsmuseum och Helsingfors universitet ett forskningsprojekt med fokus på den medeltida byn Mankby i Esbo. Gårdarna i Mankby hade blivit ödelagda 1556 då kung Gustav Vasa lät grunda en ny kungsgård i Esbo. Kungsgården var en bland flera dussin spelpjäser i kungens stora avelsgårdsprojekt. Bönderna i Esbo och Mankby avhystes. Även om åkrarna och ängarna i Mankby har varit intensivt odlade under alla dessa århundraden har markanvändning på själva bytomten varit minimal. Denna helt bortglömda men välbevarade bytomt hittades 2004 och under åren 2007–2013 undersöktes delar av den. Platsen synes ha varit bebyggd sedan sekelskiftet 1200 och byn verkar ha uppkommit som följd av svensk kolonisation. En stor 1300-talsparstuga med högstatus-

Figur 9. Grunden av en senmedeltida stuga i Mankby i Esbo. Blottlagt under utgrävningen 2009.

fynd, indikerar förekomsten av en sätesgård i byn. Här förefaller vi ha ett exempel på frälsets senmedeltida kris. Vid mitten av 1500-talet fanns ingen frälsejord kvar i byn. Man kan dock notera att den sista bybon var en bonde, Vincentius Jacobsson, som i officiella ärenden använde ett eget sigill med vapensköld i stället för bomärke. (Harjula et al. 2016).

Vanda stadsmuseum som var med i den tidiga landsbygdsarkeologin i början av 2000-talet, har fortsatt med årliga utgrävningar inriktade på medeltida bytomter. År 2008 fortsatte museet att gräva i Gubbacka där det framkom bebyggelsepår ända från 1100-talet. Stadsmuseets arkeologer har även grävt i en bondeskepparläkts gårdstomt, Lillas, i Mårtensby, på socknens forna prästgårds tomt, och nu senast i en by kallad Gammelgård. Denna aktivitet har skapat ett omfattande fyndmaterial som berättar om den medeltida och tidigmo-

dena vardagen i den forna Helsinges socken (Koivisto et al. 2010; Väisänen 2016).

Den intensiva forskningen fokuserad på den medeltida landsbygden som har pågått i Nyland under en tjuugoårsperiod, har få motsvarigheter på andra håll i Finland. Det främsta undantaget utgör Tammerforsregionen där landskapsmuseet i Birkaland har visat stort intresse för den medeltida bebyggelsen i Övre Satakunda. Museets arkeologer har utfört både inventeringar och utgrävningar. Framförallt har man gjort fältarbeten i Tursiannotko i Birkala. Här är det främst frågan om en vikingatida bebyggelse men de välbevarade spåren gränsar till Birkala bys stora tomtmark. I Finland är jordmänen nästan alltid sur vilket medför dåliga bevaringsförhållanden för organiskt material. I Tursiannotko är förhållandena annorlunda. Platsen är exceptionell därför att utgrävningarna har resulterat i

Figur 10. En medeltida bytomt, Berghamn i Åbo skärgård.

mängder av välbevarade benföremål från vikingatid och tidig medeltid (Raninen 2017).

Tillbaka till de medeltida borgarna

Borgforskning präglade medeltidsarkeologin i Finland under hela 1900-talet. Rutinmässigt gjordes storskaliga utgrävningar och bebyggelsearkeologisk forskning vid sidan av restaureringsarbeten. Då koncentrerade borgforskarna sig främst på frågor ”inom murarna”. Så småningom började man dock titta på det som har funnits utanför murarna. Kring Kastelholm på Åland utvidgades redan på 1980- och 1990-talen utgrävningarna till yttermurarnas närmaste omgivning (Palamartz 2004). Under några intensiva år deltog även flera svenska

arkeologer i utgrävningarna därstädes. På Kustö biskopsborg grävdes mellan 1985 och 2010, men mest inom murarna (Suna & Lounatvuori 2009). Tavastehus blev på 1990-talet och i början av 2000-talet, mål för tvärvetenskapliga undersökningar som resulterade i bland annat två sammanfattande publikationer (Vilkuna et al. 2003; Uotila & Vilkuna 2009).

År 2008 var det Raseborgs tur att komma i fokus igen. Borgen var grundad på 1370-talet, på 1530-talet den ännu var en av rikets tretton huvudborgar, men redan på 1550-talet ödelade man det gamla fästet. I stället lät Gustav Vasa bygga Helsingfors och Ekenäs, medan Västra Nylands forna centrum blev en romantisk ruin som snart täcktes av skogen. Själva borgen hade man här grävt ut i ett par etapper

med början under 1890-talet men tyvärr har dokumentationen ofta varit mycket bristfälligt. Den tidiga forskningshistorien i Raseborg liknar den i många större svenska borgar. Konsthistoriska och senare också byggnadsarkeologiska intressen kom först.

Nu var tanken att i stället för själva slottet, koncentrera forskningen på borgens närområden. Under åren 2008 och 2009 inventerades området och även provutgrävningar genomfördes (Haggrén & Jansson 2012). Ett nytt projekt fokuserat på Raseborg inleddes 2014 och sedan dess har årliga undersökningar genomförts. Fältarbetena har främst koncentrerat sig till Slottsmalmen, det vill säga ett område öster om

slottet. Raseborg har ursprungligen grundats på en liten holme som var förenad med fastlandet och Slottsmalmen med en bro. Redan 2009 framkom att bron på fastlandssidan fortsatt i en massiv vägbank, uppförd i den blöta strandzonen.

Även om flera strukturer har hittats på Slottsmalmen utanför Raseborg ska spår av två helt olika aktiviteter lyftas fram i detta sammanhang. Stora delar av Slottsmalmen har ursprungligen varit sankmark kring en havsvik. För att kunna lättare använda området har man valt att utföra storskaliga fyllnadsarbeten. I slutet av 1300-talet och i början av 1400-talet har bland annat massor av avfallsmaterial från slottet lagts hit. Dessa påförda lager

Figur 11. Hangö Sommarunis-kurs i medeltidsarkeologi på gång på Slottsmalmen utanför Raseborg 2016.

Figur 12. Böhmskt glas, ett fragment av en ribbägare med pålagda trådar hittat från Slottsmalmerna utanför Raseborg.

innehåller ett stort fyndmaterial och erbjuder information om livet på slottet, inte minst genom djurbenen. Annan slags information ger det stora antalet vapenrelaterade fynd från tidigt 1520-tal. Slottet var belägrat under flera månader vid denna tid vilket avspeglas i fyndmaterialet. En artikelsamling om forskningen kring Raseborg kommer ut senast år 2020.

Historisk arkeologi vid universiteten i Finland

Helsingfors

Vid Helsingfors universitet har arkeologi en över hundraårig historia. Att bedriva historisk arkeologisk forskning och undervisning var emellertid länge uteslutet (jfr Taavitsainen 2015, s. 189) men under

professor Ari Siiriäinenens tid från början av 1980-talet till millennieskiftet, blev all slags arkeologisk forskning välkommen vid institutionen. Mika Lavento, professor i arkeologi sedan 2004, har visat en likadan hållning. Vid sidan av förhistorisk, klassisk och global arkeologi, har det även funnits stora möjligheter för historisk arkeologi. Först och främst har detta resulterat i olika forskningsprojekt. Inledningsvis var studenternas aktiva roll av betydelse men så småningom har det även införts undervisning i medeltidsarkeologi.

År 1994 disputerade Markus Hiekkänen i konsthistoria med sin avhandling om medeltida stenkyrkor. Intresset för historisk arkeologi har också varit stort men några avhandlingar i medeltidsarkeologi har

ännu inte presenterats i Helsingfors. Frida Ehrnstens avhandling om medeltida myntbruk och Hanna Kivikeros om kosthushåll på medeltida- och tidigmoderna borgar, är dock att vänta under den närmaste framtiden. De ska sedan följas av ett par avhandlingar om tematiken kring Raseborgs slott. Vad gäller senare historisk arkeologi bör Minna Koivikkos avhandling om återanvändning av skeppsvrak i Sveaborg (2017) och Oula Seitsonens om tyska militäranläggningar från andra världskriget i Lappland (2018) nämnas. Den laborativa arkeologin har fått viss tyngdpunkt vilket syns ibland annat i arkeo-osteolog Kati Salos avhandling om människornas i Södra Finland hälsa (2016) och Teija Alankos om trädgårdsarkeologi (2017).

Åbo

År 1969 grundades den arkeologiska institutionen vid Åbo universitet och tre år senare blev Unto Salo den första professorn i arkeologi. Under Salos tid satsade man mycket på järnåldersforskning men när hans efterföljare Jussi-Pekka Taavitsainen blev professor år 1995 flyttades forskningens tyngdpunkt till medeltiden. År 1998 disputerade Kari Uotila med sin avhandling om förborgar på finska slott under medeltiden. Snart blev det stadsarkeologi och fyndstudier som tog över i forskningen. År 2007 startades till exempel ett projekt kring relikier i Åbo domkyrka (Taavitsainen 2015, s. 200–203). Taavitsainen som var

själv intresserad av fyndmaterial förstod potentialen i de stora stadsarkeologiska utgrävningar som sedan början av 1990-talet hade ägt rum i staden. Det tog dock ett drygt årtionde innan resultaten började realiseras i form av doktorsavhandlingar. Janne Harjula (2008) skrev om det rika lädermaterialet, Visa Immonen (2008) om guldsmedskonst och Kirsi Majantie (2010) om ugnskakel. Auli Tourunen (2008) analyserade det rika osteologiska materialet från stadsutgrävningarna. Liisa Seppänen (2012) gjorde i sin digra avhandling en sammanfattning om byggnadskulturen i den medeltida staden. Flera andra doktorander är på gång med sina forskningsteman kring Åbo stad och i framtiden kan vi vänta ytterligare nya spännande resultat.

Även om stadsarkeologin är väl representerad är historisk arkeologisk forskning i Åbo inte bara fokuserat på den egna staden, utan mycket annat har också blivit studerat. Juha-Matti Vuorinen har analyserat den vikingatida och tidigmedeltida byggnadskulturen i Ihala i Reso inte långt utanför staden (2009). Rivo Bernotas (2017) avhandling om medeltida stadsmurar studerar inte Åbo då staden aldrig haft några murar. Ville Laaksos (2014) avhandling om den ortodoxa bebyggelsen i Norra Karelen före rupturkriget på 1650-talet bör också lyftas fram. Sonja Hukantaival har analyserat magiska fenomen och föreställningar kring byggande (2016). Mikko Moilanens analys av vikingatida och

tidigmedeltida svärd har väckt svärdentusiasternas intresse långt utanför Finland (2015). Mia Lempiäinen-Avci har helt nyligen disputerat med en paleobotanisk artikelsamling om nyttoväxter i Södra Finland (2019).

År 2017 utsågs Visa Immonen till professor i arkeologi vid Åbo universitet. Immonen följer sin föregångares spår och vi får troligen se ett stigande antal fynd- och materialstudier utförda i Åbo. Till exempel har ett projekt om trä som material redan startats. I Åbo har frågeställningar dominerats av den medeltida staden även om det har funnits sidospår som når ända till karelska inlandet. I framtiden kan vi vänta en breddning i forskningen.

Uleåborgs universitet

Uleåborgs universitet fick en professur i arkeologi år 1996. Professor Milton Núñez hade skrivit sin avhandling om stenåldern men med en bakgrund på andra sidan Atlanten uppmuntrade han också forskning i historisk arkeologi. Samma år utförde Timo Ylimaunu sina första exploateringsutgrävningar i Torneå. Dessa båda händelser kom att få väldigt stor påverkan vad gäller historisk arkeologi i Uleåborgs universitet och överhuvudtaget i norra Finland.

De första städerna norr om Gävle och Ulvsby grundades först i slutet av 1500-talet och i början av 1600-talet. Torneå hade varit väl känt som marknadsplats redan under medeltiden men en urban bebyggelse i Torneås mynning upp-

stod först med stadsgrundandet 1620. Under följande två sekel låg Torneå längst i norrut av de svenska städerna. Torneå var en livlig handelsplats med täta förbindelser med Sápmi. Sedan 1996 har man grävt ut flera stadstomter i Torneå stad. Dessa utgrävningar har resulterat i fyra doktorsavhandlingar. Timo Ylimaunu (2007) analyserade byggnadskultur och stadsbebyggelse i Torneå. Anna-Kaisa Puputti (numera Salmi) följde med en arkeo-osteologisk analys (2010). Risto Nurmis analys av fyndmaterial med föremålsbiografiska frågeställningar utkom 2011. Annemari Tranbergs avhandling som fokuserar på makrofossil och insekter utkom på våren 2018. Som resultat av dessa fyra avhandlingar hör Torneå numera till de bäst utforskade tidigmoderna städerna i Norden, åtminstone vad gäller arkeologisk forskning.

Avhandlingarna i Uleåborg har inte bara behandlat Torneå utan också Uleåborg. Titta Kallio-Seppä analyserade offentliga rum i denna stad som grundades 1605 (Kallio-Seppä 2013). Ett stort antal exploateringsundersökningar har resulterat i ett stort fyndmaterial även i Uleåborg. Tiina Kuokkanen diskuterade i sin avhandling olika dräktrelaterade fynd framförallt vad gäller deras relation till klass och kön (2016).

Redan 1998 analyserade Kirsti Paavola kyrkobegravningar i Norra Finland. De dödas kvarlevor har bevarats exceptionellt väl i flera kyrkor där man ända till slutet av 1700-ta-

Figur 13. Framgrävd gårdsbeläggning i Torneå. Foto Timo Ylimaunu.

let, eller början av 1800-talet, hade vanan att begrava folk under kyrkgolvet. Forskningen kring denna tematik har fortsatt under 2010-talet. Bland resultaten bör nämnas Tiina Väres avhandling (2017) där hon analyserar kyrkoherde Nicolas

Rungii kropp med olika naturvetenskapliga metoder.

I Uleåborg har man också fokuserat på arktisk arkeologi. Bland resultaten bör nämnas Tiina Äikäs avhandling om samiska heliga platser (2011). Ett stort projekt "Domesti-

cation in Action – Tracing Archaeological Markers of Human-Animal Interaction” som först och främst analyserar renskötsel under tiden startade år 2018. Ett annat större projekt har fokuserat på gruvhanteringens kulturella påverkan i Lappland.

Arkeologerna vid Uleåborg har redan länge varit kända för sina täta kontakter med anglo-amerikansk historisk arkeologi med vittgående globala frågeställningar kring modernisering och även kolonialisering under tidigmodern tid. Inte minst man kan se här professor Nunez betydelse vad gäller den arkeologiska diskussionen i Uleåborg. Vesa-Pekka Herva som 2014 blev professor i Uleåborg har följt i samma spår. Herva har disputerat i klassisk arkeologi men hans forskningsintressen sträcker sig över till modern tid. Han har lett ett större projekt om Lapplands ”dark heritage” där man analyserade materiella spår framförallt det som tyskar lämnade under andra världskriget. Herva har också poängterat samtidsarkeologins betydelse. Hervas teoretiska intressen reflekterar postprocessuell vetenskapssyn vilket realiseras till exempel i studierna kring magi.

Sammanfattning

Kulturarvet i Finland har stark koppling till det i Sverige, något som syns tydligt i historisk arkeologisk forskning, både gällande forskningshistoria, fornlämningar och fyndmaterial.

Under 1900-talet utvecklade historisk arkeologi förhållandevis långsamt i Finland. Ännu på 1980-talet var nästan alla arkeologiska undersökningar fokuserade på förhistoria. Sedan 1990-talet har förändringen varit snabb och på 2010-talet har förhistoriska undersökningar blivit en minoritet bland alla fältarbeten. Det tillvaratagna fyndmaterialet från medeltiden och tidigmodern tid har flerdubblats under de senaste 30 åren. Fler och fler, samt yngre och yngre, lämningar från historisk tid har fått fornlämningsstatus. Medeltidsforskningens historia finns sammanfattad (Haggrén et al. 2015, s. 367–536). Vad gäller tiden efter 1500-talet måste vi vänta ännu ett tag innan materialet är så stort att det lämpar sig för synteser. I norra Finland, är forskningen redan nära detta läge men på många andra ställen är kunskapsluckorna stora. Varje år genomförs ett stort antal arkeologiska inventeringar och utgrävningar som så småningom, kommer att, fylla dessa luckor.

Monumenten har fortsatt att vara forskningsobjekt men perspektiv och frågeställningar har utvecklats. Stadsarkeologin kommer ännu i fortsättningen att erbjuda nya forskningsmöjligheter. Landsbygdsarkeologin har koncentrerat sig till Nyland och Tammerforsregionerna. Förhoppningsvis utbreder den sig i nya geografiska områden som Savolax, Tavastland och Österbotten. Ett undantag utgör redan nu Lahtis där arkeologer fann spår av 1800-tals byn under den moderna

torget. Inga spår av den medeltida bebyggelsen påträffades. Vad gäller historisk arkeologiska fältarbeten är största delen av Östra Finland närmast en vit fläck på den arkeologiska kartan. Även i de mest utforskade områdena finns det mängder av hittills obesvarade frågor, såsom frågor om kontinuitet mellan järnålderns och medeltidens samhällen

Under medeltiden integrerades Finland som en del i den västliga kristenheten, i den västeuropeiska kulturkretsen och som en del av Sverige. Jämfört med järnåldern är medeltiden internationell. Lokala fenomen bör analyseras i en riksomfattande kontext. Den tyska Hansans och den internationella handelns påverkan i den materiella kulturen är påfallande (jfr Gaimster 1999; Haggrén et al. 2015, s. 489–535; Immonen 2007). En stor del av de medeltida fynden är ofta rester av importerade varor – utanför Åbo har fynd av organiska material sällan bevarats i den sura jordmånen – och i framtiden bör digitala fynddatabaser kopplas mellan Finland och

utlandet för bättre identifiering och tolkning.

Vi har redan sett att den laborativa forskningens andel kommer att växa i framtiden. Det gäller både miljörelaterad forskning som paleobotanik och fyndstudier med krävande materialanalyser. Tuija Kirkinens avhandling (2019) har visat vilken potential hår- och pälsrester har för arkeologisk forskning. DNA-studier kommer att erbjuda ny information om det förflutna. Samtidigt behåller den humanistiska och traditionella arkeologin sina positioner. Även i framtiden kommer stora nya byggarbeten att kräva arkeologernas insatser. Inte heller får vi glömma de skriftliga källornas betydelse för tolkningar av olika fenomen under historisk tid. Här är det ju fråga om historisk arkeologi.

Georg Haggrén, Fil.dr., docent i historisk arkeologi vid Helsingfors Universitet
E-post: georg.haggren@helsinki.fi

Referenser

- Alanko, Teija 2017. Cloister, manor and botanic gardens in medieval and early modern Finland and Sweden – An archaeobotanical approach to the garden history. Helsinki, University of Helsinki. (Diss.)
- Alenius, Teija 2011. From forest to a farmland: palaeoenvironmental reconstruction of the colonization of Western Uusimaa. *Maritime Landscape in Change*. Iskos 19. Helsinki, The Finnish Antiquarian Society, s. 87–116.
- Andersson, Hans 1990. Sjuttiosex medeltidsstäder – aspekter på stadsarkeologi och medeltida urbaniseringsprocess i Sverige och Finland. *Medeltidsstaden 73*. Stockholm, Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer.
- Andersson, Hans 2000. Medeltidsarkeologisk landsbygdsvforskning i Sverige – reflexioner kring utvecklingen av ett nygammalt forskningsområde. *SKAS 2000 (2)*, s. 4–15.
- Bernotas, Rivo 2017. New aspects of the genesis of the medieval town walls in the Northern Baltic Sea region. Turku, University of Turku. (Diss.)
- Drake, Knut 1968. Die Burg Hämeenlinna im Mittelalter: Eine baugeschichtliche Untersuchung. *Finska fornminnesföreningens tidskrift 68*. Helsingfors, Finska fornminnesföreningen. (Diss.)
- Drake, Knut (red.) 1993. *Castella Maris Baltici I. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae I*. Stockholm, Almqvist & Wiksell International.
- Ersgård, Lars & Hållans, Ann-Mari 1996. Medeltida landsbygd. En arkeologisk utvärdering. *Arkeologiska undersökningar Skrifter nr 15*. Stockholm, Riksantikvarieämbetet.
- Gaimster, David R. M. 1999. The Baltic ceramic market c. 1200–1600: an archaeology of the Hanse. *Fennoscandia archaeological XVI*. Helsinki, The Archaeological Society of Finland, s. 59–69.
- Gardberg, C. J. 1959. Åbo slott under den äldre vasatiden. En byggnadshistorisk undersökning. *Finska fornminnesföreningens tidskrift 60*. Helsingfors: Finska fornminnesföreningen. (Diss.)
- Haggrén, Georg 2005. Köklax i Esbo. *Arkeologiska undersökningar på en medeltida bytomt. Nordenskiöld-samfundets tidskrift 2005 (65)*. Helsingfors, Nordenskiöld-samfundet, s. 83–101.
- Haggrén, Georg 2008. Nylands uppkomst – Västra Nylands medeltid. *Byn. Medeltid vid Östersjöns stränder*. Esbo, Esbo stadsmuseum, s. 36–55.
- Haggrén, Georg 2011. Colonization, desertion and entrenchment of settlements in Western Nyland ca. 1300-1635 AD. *Maritime Landscape in Change*. Iskos 19. Helsinki, The Finnish Antiquarian Society, s. 152–179.
- Haggrén, Georg, Halinen, Petri, Lavento, Mika, Raninen, Sami & Wessman, Anna 2015. *Muinaisuutemme jäljet – Suomen esi- ja varhaishistoria kivikaudesta keskiaikaan*, Helsinki, Gaudeamus.

- Haggrén, Georg & Jansson, Henrik 2012: Raseborg through the Ages. *Castella Maris Baltici X. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae XVIII*. Turku, Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland, s. 61–70.
- Harjula, Janne 2008. Before the heels: footwear and shoemaking in Turku in the Middle Ages and at the beginning of the early modern period. *Archaeologia medii aevi Finlandiae 15*. Turku, Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland. (Diss.)
- Harjula, Janne, Hukantaival, Sonja, Immonen, Visa, Ratilainen, Tanja & Salonen, Kirsi (red.) 2018: Koroinen: Suomen ensimmäinen kirkollinen keskus. *Turun historiallinen arkisto 71*. Turku, Turun historiallinen yhdistys ry.
- Harjula, Janne, Helamaa, Maija, Haarala, Janne & Immonen, Visa (red.) 2016: Mankby – A deserted medieval village on the coast of Southern Finland. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae XXII*. Turku, Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland.
- Hausen, Reinhold 1881, 1883. Kuustö slott. *Historisk-arkeologisk beskrifning. (1–2)*. Helsingfors, J. C. Frenckell. (Diss.)
- Heikkinen, Markku 1989. Helsinki. Vaasa-ajan kaupungit 1. Helsinki, Helsingin kaupungin-museo.
- Hiekkänen, Markus 1981. Borgå (Fi. Porvoo). *Medeltidsstaden 1*. Helsingfors, Museiverket.
- Hiekkänen, Markus 1983. Raumo (Fi. Rauma). *Medeltidsstaden 2*. Helsingfors, Museiverket.
- Hiekkänen, Markus 1988. Nådendal (Fi. Naantali). *Medeltidsstaden 4*. Helsingfors, Museiverket.
- Hiekkänen, Markus 1993. De finska klostren under medeltiden. *Arkeologiskt och byggnadshistoriskt perspektiv. Kirkearkeologi i Norden 4*. Hikuin 20. Moesgård, Forlaget Hikuin, 123–154.
- Hiekkänen, Markus 1994. The Stone Churches of the Medieval Diocese of Turku. *Finska fornminnesföreningens tidskrift 101*. Helsinki, Finska fornminnesföreningen. (Diss.)
- Hiekkänen, Markus 2003. Turun kaupungin perustaminen. Tulkintayritys uusien arkeologisten tutkimusten perusteella. Kaupunkia pintaa syvemältä. *Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae IX*. Liisa Seppänen red. Turku, Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland, s. 2–51.
- Hiekkänen, Markus 2007. Suomen keskiajan kivikirkot. *Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1117*. Helsinki, Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Hukantaival, Sonja 2016. "For a witch cannot cross such a threshold!" – Building concealment traditions in Finland c. 1200–1950. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae XXIII*. Turku, Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland. (Diss.)
- Härö, Mikko 1984. Suomen muinaismuistohallinto ja antikvaarinen tutkimus: Muinaistieteellinen toimikunta 1884–1917. Helsinki, Museovirasto.
- Immonen, Visa 2007. Defining a culture: the meaning of Hanseatic in medieval Turku.

Antiquity vol. 81, s. 720–732.

- Immonen, Visa 2009. Golden moments: artefacts of precious metals as products of luxury consumption in Finland c. 1200–1600. 1–2. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae* 16. Turku: Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland. (Diss.)
- Jansson, Henrik, Haggren, Georg, Mannermaa, Kristiina & Tenhunen, Tanja (2010). Settlement history and economy of the Gunnarsängen site at the Hanko peninsula. *Fennoscandia Archaeologica* XXVII. Helsinki, The Archaeological Society of Finland, s. 69–88.
- Julku, Kyösti & Satokangas, Reija (red.) 1988. Hailuodon keskiaika. *Studia historica septentrionalia* 15. Rovaniemi: Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys.
- Kallio-Seppä, Titta 2013. Kosteutta, puuta ja vallankäyttöä- Arkeologinen näkökulma Oulun kaupungin julkisen tilan kehittymiseen 1600-luvulta 1820-luvulle. *Studia Archaeologica Septentrionalia* 6. Rovaniemi, Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys. (Diss.)
- Kallio-Seppä, Titta, Ikäheimo, Janne & Paavola, Kirsti 2011. Iin vanhan Haminan kirkko ja hautausmaa: arkeologisia tutkimuksia. Oulu, Oulun yliopisto.
- Kirkinen, Tuija 2019. Between skins: Animal skins in the Iron Age and historical burials in eastern Fennoscandia. Helsinki, University of Helsinki. (Diss.)
- Klackenbergh, Henrik 1992. *Moneta Nostra. Monetarisering i medeltidens Sverige*. Lund Studies in Medieval Archaeology 10. Lund, Almqvist & Wiksell International. (Diss.)
- Koivikko, Minna 2017. Recycling Ships. Maritime Archaeology of the UNESCO World Heritage Site, Suomenlinna. Publications of Finnish Maritime Archaeological Society 1. Helsinki, Finnish Maritime Archaeological Society. (Diss.)
- Koivisto, Andreas, Koivisto, Riina & Hako, Jukka (red.) 2010. Gubbacka: keskiajan arkea Vantaalla = medeltida vardag i Vanda. Helsingfors, Museiverket & Vanda, Kellastupa.
- Koivunen, Pentti 1977. Oravaisensaari och Kainuunkylä - medeltida boplatser i Tornedalen. *Historisk tidskrift för Finland* 1977 (4), s. 427–434.
- Kuokkanen, Tiina 2016. Vaatetuksen luokka ja sukupuoli 1600-1800-lukujen Oulussa. Historiallisen ajan arkeologian näkökulma. *Acta Univ. Oul. B* 137. Oulu, Oulun yliopisto, (Diss.)
- Laakso, Ville 2011. Ensimmäiset lappeelaiset – pitäjän alue esihistoriasta keskiajalle. Kauskilasta keisarin aikaan. Lappeen historia I. Esihistoriasta vuoteen 1865. Lappeenranta, Lappeenrannan kaupunki, s. 11–118.
- Laakso, Ville 2014. Papinniemi in Uukuniemi and Related Archaeological Sites of the Eastern Orthodox Cultural Area in Finland. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae* XIX. Turku, Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland. (Diss.)
- Lempiäinen-Avci, Mia 2019. Plant remains in archaeology: a multidisciplinary approach to cultivation, consumption, trade and migration of economic plants in Southern Finland AD 1000-1900. *Annales Universitatis Turkuensis Ser. A II Tom. 351*. Turku, University of Turku. (Diss.)
- Lindholm, Dan 1999. Bosättningen i Esbo under medeltiden. *Glimtar ur medeltiden*.

Esbo stadsmuseums forskningsserie 6. Esbo, Esbo stadsmuseum, s. 5–47.

- Lovén, Christian 1996. Borgar och befästningar i det medeltida Sverige. Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar, Antikvariska serien 40. Stockholm, Kungl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitets Akademien. (Diss.)
- Luoto, Jukka 1984. Liedon Vanhanlinnan mäkilinna. Finska fornminnesföreningens tidskrift 87. Helsinki, Finska fornminnesföreningen. (Diss.)
- Majantie, Kirsi 2010. Muotia, mukavuutta ja mielipiteitä. Kaakeliuuni yhteiskunnallisten muutosten ilmentäjänä keskiajan ja uuden ajan alun Suomessa. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae* 17. Turku, The Society for Medieval Archaeology in Finland. (Diss.)
- Moilanen, Mikko 2015. Marks of Fire, Value and Faith. Swords with Ferrous Inlays in Finland during the Late Iron Age (ca 700–1200 AD). *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae* XXI. Turku, The Society for Medieval Archaeology in Finland. (Diss.)
- Niukkanen, Marianna (2004). Kaupungit muinaisjännöksinä: kaupunkiarkeologia Suomessa. *Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja* 25. Helsinki: Museovirasto.
- Niukkanen, Marianna (red.) 1997. Perniö - Kuninkaan ja kartanoiden pitäjä. Helsingin yliopiston taidehistorian laitoksen julkaisuja XV. Helsinki, Helsingin yliopisto.
- Nurmi, Risto 2011. Development of the urban mind - an object biographical approach: the case study of the town of Tornio, northern Finland. Oulu, University of Oulu. (Diss.)
- Oinonen, M., Hilasvuori, E., Mehtonen, H., Uotila, K. & Zetterberg, P. 2013. On the eve of urbanization: bayesian model dating for medieval Turku. *Radiocarbon* 2013 (55), (3–4), s. 1–13.
- Orrman, Eljas (red.) 2000. Reinhold Hausen. Kansallisen arkiston rakentaja. Helsinki, Kansallisarkisto.
- Paavola, Kirsti 1988. Domus pro tempo – Hailuodon kirkon varhaisvaiheet. Hailuodon keskiaika. *Studia historica septentrionalia* 15. Julku, Kyösti & Satokangas, Reija (red). Rovaniemi, Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, s. 9–34.
- Paavola, Kirsti 1998. Kepeät mullat: kirjallisiin ja esineellisiin lähteisiin perustuva tutkimus Pohjois-Pohjanmaan rannikon kirkkohautoista. *Acta Universitatis Ouluensis. Series B, Humaniora*, 28. Oulu, Oulun yliopisto. (Diss.)
- Palamartz, Piotr 2004. Kastelholms slott. Från medeltida borg till byggnadsminne. Mariehamn, Ålands landskapsstyrelse.
- Pihlman, Aki 2010. Turun kaupungin muodostuminen ja kaupunkiasutuksen laajeneminen 1300-luvulla. Varhainen Turku. Turun museokeskus, raportteja 22. Turku, Turun museokeskus, s. 9–29.
- Pihlman, Aki & Kostet, Juhani 1986. Åbo (fi. Turku). Medeltidsstaden 3. Åbo: Åbo landskapsmuseum.
- Puputti, Anna-Kaisa 2010. Living with Animals: a Zooarchaeological Study of Urban Human-Animal Relationships in Early Modern Tornio, 1621–1800. *BAR international series* 2100. Oxford, British Archaeological Reports. (Diss.)

- Raninen, Sami 2017. Pirkkalankylä. Asutusarkeologinen kohde Pirkanmaalla. SKAS 2017 (1), s. 38–46.
- Ringbom, Åsa 2010. Åländska kyrkor berättar: nytt ljus på medeltida konst, arkitektur och historia. Mariehamn, Ålands museum.
- Rinne, Juhani 1914. Suomen keskiaikaiset mäkilinnat I. Helsinki. (Diss.)
- Rosendahl, Ulrika 2011. Landskap i Nyland. Landskaparna. Anders Håkansson & Christina Rosén red. Halmstad, Kulturmiljö Halland, s. 183–200.
- Ruohonen, Juha 2013. Kirkollisen kulttuurin alkulähteillä: Kaarinan Ravattulan varhaiskeskiaikainen kirkko ja kirkkomaa. Historiallinen aikakauskirja 2013 (4). Helsinki, Suomen historiallinen seura, s. 433–440.
- Salo, Kati 2016. Health in Southern Finland. Bioarchaeological analysis of 555 skeletons excavated from nine cemeteries (11th -19th century AD). Helsinki, University of Helsinki.
- Seitsonen, Oula 2018. Digging Hitler's Arctic War :Archaeologies and Heritage of the Second World War German military presence in Finnish Lapland. Helsinki, University of Helsinki. (Diss.)
- Seppänen, Liisa (red.) 2003. Kaupunkia pintaa syvemältä. Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae IX. Turku, Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland.
- Seppänen, Liisa 2012. Rakentaminen ja kaupunkikuvan muutokset keskiajan Turussa. Eri-tyistarkastelussa Åbo Akademin pääarakennuksen tontin arkeologinen aineisto. Åbo, Åbo universitet. (Diss.)
- Seppänen, Liisa 2016. Streets, seals or seeds as early manifestations of urban life in Turku Finland. META 2016. Uppsala, Historiskarkeologiska föreningen, s. 127–154.
- Suhonen, Veli-Pekka 2005. Gubbackan autoituminen yhä arvoitus: kylätontin arkeologiset tutkimukset Vantaan Länsisalmessa. Helsingin pitäjän 2006. Vantaa, Helsingin pitäjän kotiseutuyhdistys, 11–24.
- Suna, Antti & Lounatvuori, Irma 2009. Kuusisto. Kuusiston linna ja kartano. Helsinki, Museovirasto.
- Taavitsainen, Jussi-Pekka 1990. Ancient Hillforts of Finland. Finska fornminnesföreningens tidskrift 94. Helsinki, Finska fornminnesföreningen. (Diss.)
- Taavitsainen, Jussi-Pekka 2008. Bergen: Turku – Åbo, staden under förändring. De første 200 årene – nytt blick på 27 skandinaviske middelalderbyer. UBAS – Universitetet i Bergen Arkeologiske Skrifter. Nordisk 5. Andersson, Hans, Hansen, Gitte & Øye, Ingvald (red.). Bergen, Universitet i Bergen, s. 377–392.
- Taavitsainen, Jussi-Pekka 2015. Historical archaeology in Finland – its emergence and political context. Medieval Archaeology in Scandinavia and Beyond. Svart Kristiansen, Mette, Roesdahl, Else & Graham-Campbell, James (red.). Århus, Aarhus University Press, 189–211.
- Tourunen, Auli 2008. Animals in an Urban Context. A Zooarchaeological study of the

Medieval and Post-Medieval town of Turku. *Annales Universitatis Turkuensis* B 308. Turku, Turun yliopisto. (Diss.)

- Tranberg, Annemari 2018. Ympäristön ja ihmisen suhteen muuttuminen Perämeren rannikolla varhaismodernina aikana. Makrofossiilitutkimus kasvien käytöstä muuttuvassa maailmassa. *Acta Univ. Oul. B* 161. Oulu, University of Oulu. (Diss.)
- Uotila, Kari 1998. Medieval outer baileys in Finland: with special reference to Turku Castle. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae* 3. Turku, Society for Medieval Archaeology in Finland.
- Uotila, Kari 2002. Åbo medeltida rådhus – en stenbyggnad vid ett medeltida torg. *META* 2002 (1), s. 3–18. (Diss.)
- Uotila, Kari 2009. Rauniokohde ja sen tutkimus. Ikuinen raunio. Muhonen, Timo & Lehto-Vahtera, Johanna (red.). Turku, *Aboa Vetus & Ars Nova / Matti Koivurinnan säätiö*, s. 42–63
- Uotila, Kari red. 2000. Vesilahden Laukko: linna, kartano, koti. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae* 4. Turku, Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland.
- Uotila, Kari red. 2011. Naantalin luostarin rannassa – Stranden vid Nädendals kloster. *Kåkenhus –kirjat* 3. Eura.
- Uotila, Kari & Vilkkuna, Anna-Maria 2009. Vallan asuinsijat – uusia näkökulmia ja menetelmiä linnatutkimukseen. *Arx Tavastica* 13. Hämeenlinna, Hämeenlinna seura, s. 20–29.
- Valonen, Niilo 1958. Grävningfynden i det gamla Åbo 1952–53. Åbo stads historiska museum, *Årsskrift* 20–21 (1956–57). Åbo, Åbo stads historiska museum, s. 9–107.
- Vilkkuna, Anna-Maria, Onnela, Johanna, Mikkola, Terhi, Luppi, Päivi, Hiekkänen, Markus & Drake, Knut 2003. At Home within Stone Walls. Life in the late medieval Häme castle. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae* VIII. Turku, Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland, s. 15–132.
- Vuorinen, Juha-Matti 2009. Rakennukset ja rakentajat Raision Ihalassa rautakauden lopulla ja varhaisella keskiajalla. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, *Scripta lingua Fennica edita* 281. Turku: Turun yliopisto. (Diss.)
- Väisänen, Riikka 2016. Kolme kylää Vantaalla. Gubbacka, Mårtensby, Kyrkoby. Vantaa, Vantaan kaupunginmuseo.
- Väre, Tiina 2017. Osteobiography of Vicar Rungius: analyses of the bones and tissues of the mummy of an early 17th-century Northern Finnish clergyman using radiology and stable isotopes. *Acta Univ. Oul. B* 161. Oulu, University of Oulu. (Diss.)
- Ylimaunu, Timo 2007. Aittakylästä kaupungiksi: arkeologinen tutkimus Tornion kaupungistumisesta 18. vuosisadan loppuun mennessä. *Studia archaeologica septentrionalia* 4. Rovaniemi, Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys. (Diss.)
- Äikäs, Tiina 2011. Rantakiviltä tuntureille – Pyhät paikat saamelaiden rituaalisessa maisemassa. *Studia Archaeologica Septentrionalia* 5. Rovaniemi, Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys. (Diss.)

META 2019